

עתה, שגם בני פחת מואב וגם בני עדין — בני יואב בן צרויה הם, כפי שמשמע מהברייתות.

אלא, **תרי תנאי אליבא דרבי יוסי** [דברי שני תנאים הם, שנחלקו בדעת רבי יוסי].

תנא אחד סובר בדעת רבי יוסי, שבני פחת מואב — הם בני יואב בן צרויה. אבל בני עדין — בני משפחה אחרת הם.

ותנא אחר סובר בדעת רבי יוסי, שבני עדין בן יהודה — הם בני יואב בן צרויה. אבל בני פחת מואב — בני משפחה אחרת הם.

שנינו במשנתנו: **באחד בטבת לא היה בו מעמד בו**.

אמר ליה מר קשישא (1655) **בריה דרב חסדא לרב אשי: מאי שנא** [במה שונה] **הלל** — דדחי ידידיה [שדוחה את המעמד שלו. דהיינו, המעמד של שחרית, שהוא בזמן אמירת ההלל], **כפי ששנינו: "כל יום שיש בו הלל — אין בו מעמד בשחרית"**,

ומאי שנא [ומה שונה] **קרבת מוסף, דלא דחי ידידיה** [שאינו דוחה את המעמד שלו], **מעמד של מוסף, אלא רק את המעמד של מנחה, כפי ששנינו: "יום שיש בו מוסף אין בו במנחה"**, **ולא שנינו "אין בו במוסף"**, **לומר שאין מעמד במוסף?**

אמר ליה רב אשי: מנין לך שאין קרבן מוסף

דוחה מעמד של מוסף?

אדרבה, ודאי שקרבן מוסף דוחה את המעמד של מוסף!

שהרי קל וחומר הוא!

השתא [עתה], אם מעמד **דלאו ידידיה** [שאינו שלו], שאינו בזמן מוסף, אלא רק לאחר מכן, דחי [דוחה הוא], מעמד **ידידיה** [שלו], של מוסף, **לא כל שבין שידחה!**

אמר ליה מר קשישא: **הכי קאמינא** לך [כך אמרתי לך. כך נתכוונתי לשאול]: למה קרבן מוסף דוחה אף מעמד של מנחה? **לא לידחי אלא ידידיה** [שלא ידחה אלא את המעמד שלו, של מוסף]!

אמר ליה: אכן **איכא** [יש] את **רבי יוסי, דקאי בוותך** [שסובר כדבריך].

דתניא [שהרי כך שנינו בברייתא]: **רבי יוסי חולק על תנא קמא, שאמר שכל יום שיש בו מוסף — אין בו נעילה, ואומר: כל יום שיש בו מוסף — יש בו מעמד**.

ועתה, על **מעמד דמאי** [על מעמד של מה, של איזו תפילה], דיבר רבי יוסי?

אילימא [אם נאמר] שהכוונה **למעמד דשחרית**, אי אפשר לומר כך. **כי הא תנא קמא נמי הכי קאמר** [הרי אף תנא קמא אמר כך]. שהרי הוא אמר שאין מעמד של נעילה.

שלא נמצא שם שיש מי שסובר שהוא יואב.

1655. כתב רש"י במסכת כתובות [פט ב], שלרב חסדא היו שני בנים, ושם שניהם היה שוה. לכן לגדול קראו "מר קשישא", ולצער

"מר ינוקא".

אמנם התוספות במסכת בבא בתרא [ז ב, ד"ה מר ינוקא] כתבו להיפך, שמר ינוקא הוא הגדול. ועל שם שנולד בצעירותו וינקותו של רב חסדא נקרא "מר ינוקא". ואילו מר קשישא הוא

אבל של שחרית — יש.

שאינו שלו, אינו דוחה].

ואלא מה נאמר, שהכוונה למעמד המוסף, וסובר רבי יוסי שאינו נדחה?

הרי לנו שרבי יוסי סובר כסברת מר קשישא (1657).

וכי אפשר לומר שדידיה נמו לא דחי [שאף את המעמד שלו, שבאותו זמן של קרבן מוסף, אין המוסף דוחה?]

ומסקינן: שמע מינה. שואלת הגמרא: למה שנה התנא רק שבאחד בטבת לא היה בו מעמד כלל, מפני שהיה בו הלל [של חנוכה], ומוסף, וקרבן עצים,

ואלא מה נאמר, שהכוונה למעמד דמנחה?

וליתני נמו [שישנה התנא גם]: באחד בניסן לא היה בו מעמד, מפני שיש בו הלל וקרבן מוסף, שהרי ראש חודש הוא, ואף קרבן עצים של בני ארח בן יהודה יש בו, כפי ששינו במשנה!

והרי קרבן עצים, שבא באותו זמן, דחי [דוחה אותו]! (1656)

אלא לאו — על כרחך שהכוונה למעמד דנעילה. וסובר רבי יוסי, שאין מעמד של נעילה נדחה מפני קרבן המוסף.

אמר רבא: זאת אומרת: הלילא דברישי ירחא [אמירת הלל בראש חודש] — לא דאורייתא [אינה דין תורה], אלא רק מנהג הוא, ולכן אינו דוחה מעמד.

שמע מינה, שדווקא את המעמד דידיה, של זמן המוסף עצמו — דחי [דוחה קרבן המוסף]. אבל דלאו דדיה — לא דחי [מעמד

ודנעילה, שמע מינה דידיה דחי וכו'". והיינו, שמוכח שרבי יוסי סובר שהמוסף דוחה רק את המעמד "שלו". אבל מעמד של מנחה ונעילה — אינו דוחה.

הקטן, שנולד בזמן קשישותו של רב חסדא. והפתחי תשובה [יורה דעה סימן קט"ז סק"ן] מביא בשם שו"ת אדני פז, שיכול אדם לקרות שני בנים בשם אחד, בין אם מת אחד מהם, ובין אם שניהם חיים. אבל הביא שבהשמטות הוסיף האדני פז וכתב, שמכל מקום כששניהם חיים, יש לחוש לעין הרע. ואם מת אחד, אין לקרוא לשני בשמו, משום שריע מזליה.

1657. כך ביאר רש"י את הסוגיא. וכתב המהרש"א שפירושו קצת מגומגם. כי בתחילה פירש את הענין כשיטת רבי יהושע, שסובר שכאשר יש קרבן מוסף — אין במנחה. ולאחר מכן מביאה הגמרא את רבי יוסי, שדבריו כשיטת רבי עקיבא קודם שחזר בו.

ועיין שו"ת חתם סופר [חלק ג' סימן צ', ד"ה והשתא], שכתב, שאין זה מצוי שיהיו שני בנים ששמותיהם שוים. ועיין בשו"ת דברי מלכיאל [חלק ג' סימן ע"ה].

ויש שתירצו, שכשהקשה מר קשישא, ודאי שלא הקשה כשיטת רבי עקיבא קודם שחזר בו, אלא הקשה לפי האמת. אבל רב אשי, שרוצה להשיב לו שיש תנא שסובר כמוהו, מביא את רב יוסי, ולמד מכח מחלוקתם שהיתה קודם שרבי עקיבא חזר בו. ועיין בשפת אמת מה שכתב

1656. לכאורה אין מובן לשאלה זו, שהרי אין קרבן עצים בא בכל יום שיש בו מוסף! והגר"א בהגהותיו גורס כך: "אלא דמנחה

ושני ימים הראשונים של פסח [שאף כאן ניתוסף עוד יום].

ושני ימים טובים של עצרת [שאף כאן ניתוסף עוד יום].

שמונה עשר ימים שאומרים בהם הלל בארץ ישראל, ועוד שלשה ימים שניתוספו בחוץ לארץ — הרי כאן עשרים ואחד יום.

מספרת הגמרא:

רב איקלע [הזדמן] לבבל. חיזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא [ראה את בני המקום שהם קורין הלל בראש חודש].

חשב רב, שהם קוראים את ההלל וגומרים אותו, ולכן סבר לאפסקינהו [חשב רב להפסיקם ולמנעם מכך]. שהרי אמרנו שרק באותם שמונה עשר ימים שהזכרו לעיל — גומרים את ההלל!

כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי [שאינם אומרים את כל ההלל, אלא מדלגים על חלק מהמזמורים, כפי שאנו עושים בראש חודש, שאין אנו אומרים את המזמורים "לא לנו" ו"אהבתי כי ישמע ה'"], אמר: שמע מינה, מנהג אבותיהם בידיהם. כלומר, שמנהג בעלמא הוא בידם, ולכן אין צורך למנוע מהם לעשות כך.

מה שאין כן אמירת הלל שבחנוכה. כיון שנביאים תקנוהו, שיהו ישראל אומרים הלל כשנגאלין מצרה, כדאורייתא הוא (1658).

דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: שמונה עשר יום יש בשנה, שאפילו יחיד גומר בהן את הלל [כי כל אחד חייב לגמור בו את ההלל]. דהיינו, שאומר בהם את כל מזמורי ההלל, ואינו מדלג דבר.

ואלו הן אותן שמונה עשר יום:

שמונת ימי החג [חג הסוכות],

ושמונת ימי חנוכה,

ויום טוב הראשון של פסח (1659),

ויום טוב של עצרת [חג השבועות].

ובגולה [מחוץ לארץ ישראל], שמחמת הספק נוהגין שני ימים טובים, ישנם עשרים ואחד יום שיחיד גומר בהם את ההלל.

ואלו הן אותן עשרים ואחד יום:

תשעת ימי החג [שניתוסף בו יום נוסף מחמת הספק],

ושמונת ימי חנוכה,

בוה.

בו גאולה.

1659. הגמרא במסכת ערכין מבארת את החילוק בין חג הפסח, שגומרים בו את ההלל רק ביום הראשון, ובין חג הסוכות, שגומרים בו את ההלל בכל ימי החג. כיון שבחג הסוכות יש בכל יום מספר שונה של קרבנות, נחשב כל יום כחג בפני עצמו. מה שאין כן בחג הפסח, שקרבנות

1658. היעב"ץ כתב, שמדין תורה נתקן על כל פרק וצרה שנגאלים מהם, והיינו שמראש וראשון הנביאים באה התקנה לקראו על כל גאולה מצרה, ובודאי אמרוהו משה רבינו וכל ישראל ביום שיצאו בו ממצרים. וכן נקרא "הלל המצרי". מה שאין כן בראש חודש, שלא שייכת

דכתיב: "ויקרא אל משה ביום השביעי",
 וכתוב בהמשך המקרא: "ויבא משה בתוך
 הענן ויעל אל החר ויהי משה בהר ארבעים
 יום וארבעים לילה".

ובסוף אותם ארבעים יום ירד משה מההר,
 ובאותו יום שירד — שבר את הלוחות.

ועתה, כדי לדעת באיזה תאריך שבר משה
 את הלוחות, עלינו לחשב מתי הסתיימו
 אותם ארבעים יום.

וכך הוא החשבון:

עשרים וארבעה ימים דסיון, שנותרו בחודש
 סיון [שהוא חודש מלא, בן שלושים יום]
 אחרי היום שעלה בו משה להר, ועוד
 שיתסר דתמוז [ששה עשר ימים מחודש
 תמוז],

הרי מלו להו [מלאו להם] ארבעין יום
 משעלה משה להר — בשיבסר [בשבעה
 עשר] בתמוז (1661).

באותו יום נחית אתא ותברינהו ללוחות
 [ירד ובא משה, ושבר את הלוחות]. וכתוב:

תנא: יחיד לא יתחיל לומר הלל בראש
 חודש. ואם התחיל לומר — גומר
 לאומרו (1660).

שנינו במשנתנו: חמשה דברים אירעו את
 אבותינו בשבעה עשר בתמוז וכו'.

ומבאר הגמרא, מנין לנו שאותם חמשה
 דברים אכן אירעו בשבעה עשר בתמוז:

שנשתברו הלוחות בשבעה עשר בתמוז —
 מנלן [מנין לנו] דבר זה?

דתניא: בששה לחדש סיון ניתנו עשרת
 הדברות לישראל.

רבי יוסי אומר: בשבעה בו [בחודש סיון].

ומאן דאמר [מי שאומר] שבששה בסיון
 ניתנו, סובר שבששה בו ניתנו, ובשבעה בו
 עלה משה להר סיני.

ומאן דאמר שבשבעה בו ניתנו, סובר
 שבשבעה ניתנו, ובאותו יום, בשבעה
 בסיון, עלה משה להר סיני.

ומנין לנו שבשבעה בסיון עלה משה להר
 —

כל שבעת הימים שוים.

את הברכה שבסוף ההלל.
 ורבינו חננאל כתב, שלא יתחיל בברכה. ואם
 התחיל ובריך, גומר את ההלל.

והתוספות במסכת סוכה [מד ב, ד"ה כאן]
 כתבו ש"יחיד" היינו גם ציבור, כשאינן שם את
 כל ישראל. ומה ששנינו "יחיד לא יתחיל" היינו
 כאשר אין שם כל ישראל, ואפילו כשהם ציבור.
 ואם נגאלו מן הצרה והתחילו — היו גומרים
 אותו. עיין שם שהאריכו.

1661. השפת אמת מביא את דברי רש"י

1660. כתב השפת אמת, דהיינו שיחיד לא
 יתחיל אפילו לומר בדילוג. ואם התחיל — גומר
 בדילוג. אמנם לעיל הגמרא קוראת לאמירת כל
 ההלל — גומר. ודילוג אינו נקרא "גומר".
 והרי"ף במסכת שבת [בפרק ב'] מביא סוגיא זו,
 ומסקנתו, שלכן יחיד לא יברך. משמע שאפילו
 בדילוג לא יתחיל בברכה. וכן כתבו התוספות.
 עוד כתב לבאר, שיחיד לא יתחיל את ההלל
 בברכה. אבל אם התחיל בברכה, גומר ואומר גם

אמר רבא: לא קשיא. כי כאן, מה שנאמר בספר ירמיה שהובקעה העיר בתשעה בתמוז, היינו בראשונה [בחורבן בית ראשון].

ואילו מה ששינו כאן במשנתנו, שהובקעה בשבעה עשר, היינו בשניה [בחורבן בית שני] (1662).

וכדברי רבא מצאנו בפירוש בברייתא.

דתניא: בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, בשניה בשבעה עשר בו.

שוב חוזרת הגמרא לבאר, מנין לנו שאותם מאורעות אירעו בשבעה עשר בתמוז.

ששרף אפוסטמוס את התורה בשבעה עשר בתמוז — גמרא [כך קיבלנו מרבתינו].

שחעמיד מנשה צלם בהיכל בשבעה עשר בתמוז — מנלן [מנין לנו]?

דכתיב: "ומעת הוסר התמיד ולתת שקוין שמם". והיינו, שבאותה עת שהוסר התמיד, ביום שבעה עשר בתמוז, כפי שאמרנו לעיל, שקבלה היא לנו מאבותינו —

"ויהי כאשר קרב אל המהנה וירא את העגל וישלך מידיו את הלחות וישבר אתם תחת ההר".

מוכח, שבשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות!

הגמרא ממשיכה לבאר מנין לנו שאותם מאורעות אירעו בשבעה עשר בתמוז.

במל התמיד, מנין לנו שהיה הדבר בשבעה עשר בתמוז —

גמרא [כך קיבלנו מרבתינו]. כלומר, אין ראייה לכך מהמקראות, אלא כך קיבל התנא מרבתי.

עוד שינו במשנתנו, שבשבעה עשר בתמוז הובקעה העיר.

ותמהה הגמרא: וכי בשבעה עשר בתמוז הוה [היה] מאורע זה?

והכתיב [והרי כתוב בספר ירמיה]: "בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר", וכתוב בתריה [וכתוב בפסוק שלאחר מכן]: "ותבקע העיר וגו'". הרי לנו שבתשעה בתמוז הובקעה העיר!

[ב] שכתבו שהירושלמי חולק על הגמרא שלפנינו. וכתב שם בקרבן העדה, שגם הנביא ישעיה שינה וכתב כפי טעותם, משום "עמו אנכי בצרה".

וכתב הריטב"א, כי מה שמתעניין ב"ז ולא בט', היינו משום כיון שחזרה הבקעה שוב בחודש זה, אי אפשר שלא להתענות עליה. והיה הדבר קשה שיתענו שני ימים בחודש. וכיון שחורבן בית שני היה אבל חדש, וחמור להם יותר, קבעו הצום לפי ההבקעה השניה.

במסכת שבת, שלכן חטאו ישראל בעגל, כי לפי חשבונם היה צריך כבר משה לרדת. אבל חשבוננו של משה היה עם הלילות, ולכן לא נשלמו ארבעים יום עד למחרת, וכפי שכתב המהרש"א. עיין שם.

1662. כך הוא בגמרא בבליית שלפנינו. אבל בירושלמי [פרק ד' הלכה ה'] מצינו, שקלקול חשבונות יש כאן. דהיינו, שמתוך טרדתם טעו בחשבון. ועיין בתוספות במסכת ראש השנה [יח

באותו זמן ניתן שיקוף שמם. דהיינו, שהועמד צלם בהיכל.

ותממה הגמרא: וכי חד הוה [וכי צלם אחד היה]? והכתיב: "ועל כנף שקוצים" (1663) משמם" (1664), ו"שקוצים" הוא לשון רבים, משמע שהיו שנים!

אמר רבא: באמת מתחילה תרי הוו [שני צלמים היו]. ונפל חד על הבריה, ותבריה ליה ליריה [ונפל אחד מהם על חברו, ושבר את ירו]. ואשתכח דהוה כתיב [ונמצא שהיה כתוב על אותו צלם שנשברה ירו]: אנת צבית לחרובי ביתא, ירך אשלימת ליה.

כט-א

דהיינו, שהצלם אומר לחברו: אתה רצית

להחריב את ביתו של הקדוש ברוך הוא, על ידי שהטית את ישראל לעבוד אותך. ואני עשיתי כך נקמה, ושילמתי לך ירך (1665).

והיות ונשברה ירו, לא החשיבו המקרא. ולכן כתוב "שקוף שומם", לשון יחיד, אף שבאמת היו שם שנים.

שנינו במשנתנו: בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ.

מנלן שהיה זה בתשעה באב?

דכתיב: "ויחי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן". ואמר מר: בשנה ראשונה עשה משה את המשכן,

בריתו, וישבית זבח ומנחה מבית המקדש. "ועל כנף שקוצים משומם" — על מושב גובה [זהו לשון "כנף"], בין שקוצים ותיעוב, יניח את השומם, דהיינו, את העבודה זרה, שהיא נאלמת כאבן דומם. "ועד כלה ונחרצה תתך על שומם" — ותתקיים ממשלת השקף, עד יום אשר תתך עליה כלה ונחרצה, שיגזר עליה בימי מלך המשיח. "תתך על שומם" — תגיה ותרד כליון חרוץ על העבודה זרה ועל עובדיה.

1665. עיין ברש"י שהביא עוד ביאור בדבר.

והעיני שמואל תמה על פירוש רש"י, כי לפירושו לא מובן מה הכוונה "ידך אשלימת ליה". וביאר על פי מה שמצינו בסידור האר"י ז"ל, על מה שאומרים בתפילת מוסף "מפני היד שנשתלחה במקדשך", דהיינו שיש חלון אחד שנקרא "זוהרא", ומשם מקבל הסטרא אחרא הארה. ובו יש צורת יד, והיא כפופה. וכשגברה הסטרא אחרא, נשתלחה אותה יד, ונחרב הבית. ואולי זו הכוונה גם כאן: "ידך אשלימת ליה" — מלהיות כפופה.

והמהרש"א כתב, דהיינו לפי שהפעם השניה הביאה עלינו רעה יותר מהראשונה. כפי שמצינו במסכת יומא [ט ב], עיין שם. ועיין בקרן אורה.

1663. כתב המהרש"א, שהיתה צורת צלמים אלו כצורת עופות טמאים, שנאמר בהם "כי שקף הם". ו"כנף" במקום יד הוא. ומזה שנאמר "כנף", לשון יחיד, גבי שני צלמים, משמע שאחד מהם יהיה חסר יד. והיינו, על ידי שנפל עליו חברו.

1664. כך הוא לשון הפסוק [בספר דניאל, פרק ט' פסוק כ"ז]: "והגביר ברית לרבים שבוע אחד, וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה, ועל כנף שקוצים משומם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם". ומבאר שם רש"י כך: "והגביר ברית לרבים שבוע אחד" — טיטוס יגביר ברית לשרי ישראל, המכונים "רבים", לשון גדולה. ומה יבטיח להם: "שבוע אחד" — שתהיה להם ברית ושלוה עד שבע שנים. "וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה" — ובתוך השבוע יפר את